

ЙОСИФ БРОДСКИ
ВЪЗХВАЛА НА СКУКАТА
СЛОВО, ПРОИЗНЕСЕНО В
ДАРТМЪТ КОЛИДЖ ПО
СЛУЧАЙ ДИПЛОМИРАНЕТО
НА ВИПУСК 1989

Превод от английски: Аглика Маркова, Александра Велева, Валентин
Кръстев, Зорница Христова, Иван Тотоманов, Кристин Димитрова,
2003

chitanka.info

*Но ако царството си не успееш да запазиш
сам
и стигнеш — както преди теб баща ти —
там,
където обвинява мисълта, а чувството
осмива,
появрвай си на болката...*

У. Х. Одън, „Алонсо
към Фердинанд“

Много от онова, което ви предстои, е застрашено от набезите на скуката. Причина да ви говоря на този празничен ден за нея е, струва ми се, неспособността на нито един университет с хуманитарна насоченост — а Дартмът не прави изключение — да ви подготви за тази опасност. Нито хуманитарните, нито точните науки предлагат курсове по скуча. Най-многото да ви запознаят с усещането, като я предизвикат. Но какво е случайният допир в сравнение с неизлечимото заболяване? И най-отвратителното monotонно гъгнене от катедрата или учебникът на високопарен английски, с който си бодете очите, са нищо в сравнение с физиологическата Сахара, която започва направо от спалнята ви и презрително отмества хоризонта.

Известна под няколко псевдонима — тъга, тегоба, досада, съклет, отегчение, еднообразие, празнодумство, апатия, равнодушие, отпуснатост, летаргия, унесеност, леност и т.н. — скуката е сложно явление и, общо взето, плод на повторението. Оттук би следвало, че най-добрият лек срещу нея са изобретателността и оригиналността. Това за вас, младите и свръхмодерните, е безспорно единствената надежда. Но уви, животът няма да ви даде тази възможност, защото основният принцип на живота е именно повторението.

Би могло да се твърди, естествено, че повторните опити за оригиналност и изобретателност са двигатели на прогреса, а оттам и автоматически — на цивилизацията изобщо. Само дето, ако се възползваме от предимството да погледнем назад в миналото, ще установим, че те не са най-ценното. Защото ако разделим историята на

нашия вид на научни открития, да не говорим за нравствените категории, резултатът няма да е в наша полза. Ще отчетем — чисто математически — векове от скука. Самото схващане за оригиналност и изобретателност ни препраща към еднообразието на обичайната действителност, на живота, чието същностно поведение — или по-скоро словесен израз — е отегчението.

С това той, животът, се различава от изкуството, чийто най-опасен враг е, както вероятно знаете, клишето. Ето защо не бива да се чудим, че дори изкуството не може да ни научи как да се справяме със скуката. На тази тема има няколко романа, картините са още по-малко, а що се отнася до музиката, тя е по своята същност несемантична. Позицията на изкуството спрямо скуката е, общо взето, на самозашита и сарказъм. Единственият начин да превърнете изкуството в спасение от скуката, т.е. от екзистенциалния аналог на клишето, е вие самите да станете творци. Но с оглед на броя ви това не ми се струва най-подходящият изход, а е и малко вероятно.

Но дори и да се втурнете в края на това тържество всички вкупом и с пълна сила към пишещите машини, триножниците и роялите „Стейнуей“, не ще успеете да се предпазите напълно от скуката. Ако повторението е майка на скуката, вие, млади и свръхmodерни, ще бъдете много бързо задушени от липсата на признание и от ниските доходи — хроническо състояние в света на изкуството. И в този смисъл писането, рисуването, композирането на музика са много по-долу от работата в адвокатска фирма, банка, та дори и научна лаборатория.

В това, естествено, е и спасителната мощ на изкуството. Тъй като не е доходносно, то става трудно жертва на демографията. Защото, както казахме, ако повторението е наистина майка на скуката, демографията (във вашия живот тя ще играе много по-голяма роля, от която и да е от овладените тук дисциплини) е другият й родител. Може да ме помислите за мизантроп, но аз съм два пъти по-възрастен от вас и живях достатъчно, за да видя как населението на планетата ни се удвоява. Когато станете на моята възраст, то ще се е увеличило четири пъти, и то не точно по начина, който предполагате. До 2000 година например ще станем свидетели на такова културно и етническо преразпределение, че схващането ви за човешкия род, към който се числите, ще бъде поставено на изпитание.

Само това ще е достатъчно, за да намали възможностите на оригиналността и изобретателността като противовес на скуката. Но и в един дори по-еднообразен свят другият проблем с оригиналността и изобретателността остава, а именно че те са в буквния смисъл на думата печеливши. Ако можете едното или другото, ще забогатеете доста бързо. И макар това да звучи привлекателно, мнозинството от вас знаят от личен опит, че никой не скучае повече от богатите, защото парите купуват време, а времето се повтаря. Ако приемем, че не се стремите към бедност — защото иначе нямаше да постъпите в университета, — тогава най-вероятно ще станете жертва на скуката веднага щом първите средства за постигане на самоудовлетворение станат достъпни за вас.

Благодарение на съвременните технологии тези средства са толкова многобройни, колкото и синонимите на скуката. В светлината на функцията им — да ви накарат да забравите тавтологията на времето — тяхното излишество е показателно. Също както е показателна вашата функция на покупателна способност, към чието уголемяване ще се запътите още на излизане от това тържество — под щракането и бръмченето на някои от инструментите, които родителите ви и роднините ви са хванали здраво в ръце. Това е пророческа сцена, дами и господи на випуск 1989-а, защото вие влизате в света, в който записът на дадено събитие умалява самото събитие — света на видеото, стереото, дистанционното управление, джогинг анцуга и гимнастическите уреди, които ще ви поддържат във форма, за да може да изживеете отново вашето или нечие чуждо минало: консервирация възторг, хищен за прясна пълт.

Всичко, което е построено върху схема, носи в зародиша си скуча. Това се отнася и за парите, и то многократно — както за самите банкноти, така и за притежаването им. Естествено, не се каня да проповядвам в полза на бедността като средство да избегнете скуката — макар Св. Франциск да е успял, изглежда, да достигне точно това. Независимо от мизерията наоколо ни, идеята за нови монашески ордени в епохата на видео — християнството не ми се струва особено привлекателна. Освен това, млади и свръхмодерни, вие сте по-склонни да сторите добро в някоя южноафриканска държава, отколкото в махалата си, по-лесно ще ви се стори да се откажете от любимата си безалкохолна напитка, отколкото да свърнете встради от пътя към

успеха, за да помогнете на бедстващите край него. Тъй че никой не ви препоръчва бедността. Просто ви предупреждавам да бъдете по-предпазливи с парите, защото нулите в банковите ви сметки могат да се превърнат в своя духовен еквивалент.

Що се отнася до бедността, скуката е най-жестоката част от нейното нещастие и бягството от нея приема по-радикални форми като бунта и наркоманията например. И двете са временни, защото нещастието на бедността е безкрайно, а двете, именно поради тази безкрайност, са много скъпи. Обикновено човек, който си инжектира хероин във вената, го прави малко или повече поради същата причина, която ви кара да си купите видео — за да избяга от тавтологията на времето. Разликата е в това, че той харчи повече, отколкото получава, и че начините му за спасение стават точно толкова тавтологични, колкото онova, от което се спасява, — само че по-бързо от вашите. Общо взето, разликата в чувствителността между иглата на спринцовката и копчето на стереото отговаря грубо на разликата между острото и тълото въздействие на времето върху имашите и нямащите. С една дума, богат или беден, вие рано или късно ще бъдете засегнати от тавтологията на времето.

Потенциално имащи, вие ще се отегчавате от работата си, приятелите си, партньорите си, любимите си, гледката от прозореца, мебелите или тапетите в стаята си, мислите си, от самите себе си. И ще се опитате съответно да измислите начини за бягство. Освен споменатите вече доставящи удоволствие залъгалки ще започнете да сменяте работата си, местожителството си, компанията си, страната си, климата; възможно е и да се отدادете на разват, алкохол, пътешествия, уроци по готоварство, дрога, психоанализа.

Всъщност може да съчетаете всичко и известно време това да се окаже ефикасно. Докато един ден се събудите в спалнята си с ново семейство и с други тапети, в различна държава, в друг климат, с куп неплатени сметки от пътническата агенция и психоаналитика ви, но с все същото притъпено чувство към дневната светлина, която нахлува през прозореца ви. Ще наденете маратонките си само за да установите, че им липсват връзките, а те щяха да ви помогнат да се измъкнете от онova, което сте разпознали. В зависимост от вашия темперамент или

възраст или ще изпаднете в паника, или ще се примирите с познатото чувство, или пък ще се наемете да извървите още веднъж безумния път на промяната.

Неврозата и депресията ще навлязат във вашия речник, а таблетките — в домашната ви аптечка. Всъщност няма нищо лошо в превръщането на живота в непрестанно търсене на алтернативи, в играенето на прескочикобила с различните служби, семейни партньори, декори и т.н., при условие че можете да си позволите издръжките и неразборията от спомени. В края на краищата това състояние е достатъчно възвеличавано по екраните и в романтичната поезия. Опасното е, че не след дълго подобно търсене се превръща в основно занимание и необходимостта ви от алтернатива е като ежедневната доза за наркомана.

Има и още един изход. Може би не по-добър от ваша гледна точка и не непременно безопасен, но бърз и евтин. Онези от вас, които са чели „Слуга на слугите“ на Фрост, може би помнят този негов стих: „Най-добрят изход е напряко“. Та аз ви предлагам сега вариации по темата!

Когато ви налегне скуча, отдайте ѝ се. Оставете се да ви смачка, да ви потопи, да стигнете дъното. С неприятните неща обикновено правилото е такова: колкото по-скоро стигнете до дъното, толкова по-бързо ще изплувате. Идеята в случая е, за да перифразирам друг голям английски поет, да погледнеш най-лошото право в очите. Причината, поради която скуката заслужава внимателно взиране, е, че тя е чисто, неразредено време в цялото свое повтарящо се, тавтологично, монотонно великолепие.

В известен смисъл скуката е вашият прозорец към времето, към онези негови свойства, които сме склонни да пренебрегваме дотолкова, че вероятно дори рискуваме душевното си равновесие. Накратко, тя е нашият прозорец към безкрайността на времето, което означава — и към нашата нищожност в него. Именно това обяснява може би страхани от самотните, летаргични вечери, очарованието, с което наблюдаваме понякога прашинката в слънчевия лъч, докато някъде тиктака часовник и денят е горещ, а волята ни — нулева.

Когато този прозорец се отвори, не се опитвайте да го затворите, дори напротив, разтворете го още по-широко. Защото скуката говори на езика на времето и може да ви даде най-ценния урок в живота ви — онзи, който не сте получили тук, на тези зелени поляни: урока за вашата абсолютна незначителност. Той е ценен както за вас, така и за онези, в които ще отъркate лактите си. „Ти си тленен — казва ви времето с гласа на скуката, — и каквото и да правиш, от моя гледна точка то е напразно.“ Естествено, това няма да е музика за ушите ви, но усещането за безсмислие, за ограничена значимост дори и в най-добрите и най-пламенните ви дела е по-добро от илюзията за тяхната значителност и придрожаващото я надуто самомнение.

Защото скуката е нашествие на времето във вашата ценностна система. Тя поставя съществуването ви в своята перспектива, а крайният резултат от това е точност и смирение. Трябва да отбележим, че първото поражда второто. Колкото повече научавате за собствения си ръст, толкова по-смирен и състрадателен ставате спрямо себеподобните си, спрямо тези прашинки, кръжащи в слънчевия лъч или замрели неподвижно върху масата ви. А колко много живот е бил нужен на тези точки! Не от ваша гледна точка, а от тяхна. За тях вие сте онова, което е времето за вас. Ето защо изглеждат толкова малки. И знаете ли какво казва прахта, когато я избърсват от масата?

*„Не ме забравяй“ —
шепне прахът.*

Нищо не може да е по-чуждо за душевната нагласа на всеки един от вас, младите и свръхмодерните, от чувството, изразено в това двустишие на германския поет Петер Хухел, вече сред мъртвите.

Цитирах го не защото искам да ви внуша влечението към малките неща — зърна и тревички, песъчинки или комари — малки, но многобройни. Цитирах тези редове, защото ми харесват, защото в тях разпознавам себе си и поради това и всеки жив организъм, който ще бъде избърсан от наличната повърхност. „Не ме забравяй“ — шепне прахът. И от това разбираме, че ако научим за себе си от времето, тогава и времето може би ще научи на свой ред нещо от нас. Какво ще

бъде то? Че макар и да му отстъпваме по значимост, ние го превъзхождаме по чувствителност.

Това е то да си незначителен. И ако е необходима парализираща волята скука, за да го проумеем, тогава да живее скуката. Вие сте незначителни, защото сте тленни. Но колкото е по-тленно едно нещо, толкова е по-заредено с живот, вълнения, радост, страхове, състрадание. Защото безкрайността не е особено жизнена, не е особено емоционална. Вашата скука поне ви доказва това. Защото вашата скука е скуката на безкрайността.

Уважавайте я тогава заради произхода ѝ, както вероятно уважавате своя собствен произход. Защото именно очакването на тази неодушевена безкрайност е причина за силата на човешките чувства, а те намират често израз в зачеването на нов живот. Това не означава, че сте засенати от скука или че тленното поражда тленно (макар и двете твърдения да изглеждат верни). То по-скоро подсказва, че страстта е привилегия на незначителните.

Така че опитайте се да запазите горещите си чувства и оставете хладните на съзвездията. Страстта е най-доброто лекарство за скуката. Другото, естествено, е болката — физическата в по-голяма степен от психическата, тя е обичайният спътник на страстите, макар да не ви пожелавам нито едното, нито другото. Но, ако ви боли, вие поне знаете, че не сте били измамени (от тялото или от душата ви). Поради същата причина онова, което е хубавото на скуката, тъгата и чувството за безсмислие на собственото ви съществуване, както и на това на всички останали, е, че те не са измамни.

Опитайте и с криминалните романи или филмите екшън — нещо, което ви отвежда там, където не сте били още словесно/зрително/психически — нещо трайно, та макар и за няколко часа. Избягвайте телевизията, особено смяната на канали — това е въплъщение на тавтологията. Но ако и тези церове не помогнат, пуснете я, „метнете я душата си в сгъстяващия се мрак“. Опитайте се да прегърнете или се оставете да бъдете прегърнати от скуката и тъгата, които, каквото и да правите, са по-големи от вас. Няма съмнение, че ще намерите прегръдката им задушаваща, но се опитайте да издържите колкото се може по-дълго и после още малко. И най-вече

не си мислете, че сте се издънили някъде, не се опитвайте да се върнете, за да поправите грешката си. Не, както е казал поетът, „поязвайте на болката си“. Тази ужасяваща мечешка прегръдка не е грешка. Нищо от нещата, които ви тревожат, не е грешка. И помнете, че на този свят не съществува прегръдка, която рано или късно да не ви пусне.

Ако това ви се стори твърде мрачно, вие просто не познавате мрака. Ако ви се стори несъществено, искрено се надявам с времето да се окажете прави. Ако ви се стори неуместно за такъв тържествен случай, няма да се съглася с вас.

Бих се съгласил, ако тържеството беше по повод оставането ви тук, но то означава напускането ви. Утре вече няма да ви има тук, тъй като родителите ви са платили само за четири години и нито за ден повече. Така че ще трябва да отидете другаде, там някъде, където ще правите кариера, пари, семейство, ще посрещнете неповторимата си съдба. Та във връзка с това там някъде, където и да е то, сред звездите или на тропиците, или извън границите на Върмонт, никой никъде не знае за нашата церемония тук, на поляната на Дартмът. Дори не можем да се хванем на бас, че звукът от оркестъра ни достига до Уайт Ривър Джънкшън.

Вие напускате това място, студенти от випуск 1989-а. Вие влизате в света, който е много по-гъсто населен от това наше кътче, където ще ви обръщат много по-малко внимание, отколкото сте свикнали да ви обръщат през последните четири години. Сега вие сте най-сетне наистина самостоятелни. Що се отнася до вашата значимост, вие можете много лесно да я оцените, като сравните броя си от 1100 с 4,9 милиарда на света. Благоразумието следователно е не по-малко подходящо за този случай от фанфарите.

Желая ви само щастие. Но все пак ще има много тъмнина и, което е по-лошо, много отегчителни часове, породени както от света извън вас, така и от собствените ви умове. Трябва да си изработите някаква противозащита; именно това се опитах да направя сега с малките си възможности, но и то очевидно не е достатъчно.

Заштото онова, което е пред вас, е едно забележително, но уморително пътешествие — днес вие се качвате на влак без разписание. Никой не може да ви каже какво ви очаква, най-малко тези, които остават зад вас. Но те могат да ви уверят в едно-единствено

нещо — билетът е еднопосочен. Затова се опитайте да извлечете никаква утеша от съзнанието, че колкото и непоносима да се окаже една или друга гара, влакът не спира никога завинаги. Затова не засядате никога — дори и когато ви се струва, че сте заседнали завинаги — днес това място се превръща във ваше минало. От този момент то само ще се отдалечава, защото влакът е в непрекъснато движение. Ще се отдалечава дори когато ви се струва, че сте запрели... Затова го погледнете за последен път, докато е още с нормалните си размери, докато все още не е фотография. Погледнете го с всичката нежност, която можете да извикате в себе си, защото вие гледате миналото си. Изискайте от себе си, така да се каже, да погледнете най-доброто право в очите. Защото се съмнявам, че никога някъде ще ви бъде по-добре от тук.

1989

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.